

אלימות ברשת של ילדים ומתבגרים - מתאוריה למניעה

אברום רותם

דצמבר 2011

[תנאי שימוש](#)

הצגת הנושא – סוגיית "המכוער"

פעילויות "אינטרנט בטוח" – "Safe Internet" הפכו לשגרה במערכות החינוך ברחבי העולם. מיזמים ופעילויות אינספור מופעלים בקרב תלמידים להעלאת המודעות לסכנות ברשת, למוגנות ולהתנהגות נאותה. "יום האינטרנט הבטוח", "שבוע האינטרנט הבטוח", וחומרי הסברה לילדים, מורים והורים הפכו לחלק בלתי נפרד משגרת החינוך בבתי הספר ברחבי העולם, כמו גם חומרי הסברה להתנהלות הצעירים בביתם, תחת השגחת ההורים.

במאמר זה נבחן סוגיה מרכזית הקשורה במיזמים אלה ישירות, סוגיה שעוסקת באלימות, אך תוך תהייה כיצד הרשת מחדדת ומעצימה את התופעה של "המכוער". כיצד זה הרשת גורמת לילדים ומתבגרים מבתים טובים, עם חינוך הולם, שלכאורה אינם מועדים להתנהגות פוגענית ולא מוסרית, לא במעשים ולא במוטיבציה, בה מתגלה בהם פן "מכוער" באופן מוקצן. פן בו הם מוצאים לנכון לפגוע באמצעות הרשת ללא סיבה סבירה ניכרת לעין, באופן קשה ואף מרושע, בחבריהם לכתה, לבית הספר או לחבורה השכונתית שהם חלק ממנה, ואף במורים מבית הספר, ובכאלה שאינם מכירים. הפוגעות מתאפיינות בהשפלות, חרמות ואיומים באמצעים מקוונים, באמצעות מחשבים אישיים, חפצים כמו הטאבלטים האישיים למיניהם או הטלפון החכם.

התשובה המיידית היא, אך לא המלאה, ולא ניתן להסתפק בה, שגילוי פן "המכוער", נעשו גם בדורות קודמים בין ילדים ומתבגרים, כשהרשת לא עמדה לרשותם, ולמעשה מדובר באותה

התופעה, כשבהווה הדיגיטאלי היא נעשית גם ברשת. אך לא ניתן להסתפק בתשובה צפויה זאת: עצמת הפגיעה המקוונת בהשוואה לפגיעה פנים מול פנים, כמו גם מגוון האפשרויות לפגיעה באמצעות הרשת וקהל הפוגעים, קטלניים בהרבה בהשפעתם על הנפגע והשלכותיה לעתיד, ומגוון הפוגעים כולל הרבה מאלה שאינם טיפוסים שנוקטים אלימות מחוץ לרשת¹.

הסוגיה מורכבת בהרבה מדיון אקדמי באלימות וגורמיה, שכן, לא מדובר בצעירים אלימים ורעים, הידועים ככאלה, ההפך. כמו כן נמצא באופן ודאי, בסקר מקיף של ילדי כלל ארצות אירופה, שמרבית הילדים ובני הנוער ערים לסכנות שברשת, לפחות לבולטות שבהם², גם ללא הסברה נוספת בבית הספר. לכן גם הפעילויות שיש לעשות עם הילדים והמתבגרים צריכים להתייחס לסוגיה מרכזית זו, ולא להדגיש ולהתמקד ב-"Safe Internet" כחזות הכל.

תאור מקיף יותר של תופעת "המכוער", מראה שהרשת מזמנת אופני פגיעה בקצות האצבעות באופן נגיש וקל למימוש מידי, ללא השהייה של הפעלת שיקול דעת כלשהי, ומשום מה דבר זה מנוצל על ידי הילדים והמתבגרים ללא הפעלת שיקולים אתיים תוך גילוי אדישות מוסרית בולטת כלפי הנפגעים. כך אנו מוצאים חרמות והשפלות ופגיעות אישיות קשות בין חברים טובים, לצד קורבנות בתחתית הסולם החברתי בקבוצת ההשתייכות. לצד זה נמצא גם פגיעות משפילות במיוחד במורים, מתוך הנחה שהם מוגנים כי ידם של המורים קצרה מכדי להגיב באופן משמעותי³. הפגיעות וההשפלות הפומביות ברשת, אינן נעצרות רק במעגל הקרוב, והן מתפשטות למעגל רחב יותר אל אנשים לא מוכרים, כחלק מהתנפלות חסרת בלמים אתיים, תוך גילוי אדישות מוסרית כצופים וכפוגעים.

לשם הבנה של הסוגיה, עלינו לחזור לאחור, לבדוק מה היא אלימות בכלל, והגורמים המרכזיים המאפיינים אותה. נמצא שבניתוח זה, ניתן למקד את החינוך וההסברה לצורך קבלת תוצאות חיוביות בכל הקשור להקטנה דראסטית של תופעות "מכוער" אלה, והבניית בלמים ומחסומים בקרב הצעירים, למניעת פוגענות חפוזה, זחוחה וספונטנית, בה "הצחוקים" ופוגענות לשם בידור וסיפוק קבוצתי, הם רע שיש וניתן להימנע ממנו.

1 אבני ע. ורותם א. (2009) [פגיעה מקוונת – Cyberbullying](#). מיזם [מתקונים לאתיקה](#).

2 Livingstone, S., Haddon, L., Görzig, A., and Ólafsson, K. (2011). Risks and safety on the internet: The perspective of European children. Full Findings. LSE, London: EU Kids Online. www.eukidsonline.net

3 חדשות אתר מאקו: "1 מכל 5 מורים נפגע מתלמידים בפייסבוק" 8.11.2011. על פי סקר של הסתדרות המורים. (נראה שנתון זה מוגזם ולא משקף את המציאות בקרב המורים, אך עדיין אין להתעלם מתופעה זו).

צעד ראשון בהבנת "המכוער" - האלימות היא חלק אימננטי בכל אדם

הסיבות לאלימות בקרב החברה נדונות לאורך הדורות, ומתמקדות במספר רב יחסית של תאוריות ומודלים. תאוריות אלה מתחלקות למספר רב יחסית של גורמים עיקריים⁴: תאוריות פסיכולוגיות כמתח בין החיזויות - אינסטינקט החיים לבין תובנת החידלון, המוות, כגורם ראשוני לתוקפנות ופגיעה באחרים. לצד זה הגישה האתולוגית – התחרות ואינסטינקט מולד לשמור ולהרחיב את המשאבים העומדים לרשות כל פרט. לצד אלה תאוריות המתמקדות בבלמים ובקרה אישיים המונעים התפרצויות של פוגענות. בהמשך ישנן תאוריות חיצוניות לאדם - כמו הדחף כתוצאה מתסכול המתעוררים בגלל תנאי סביבה שונים, בשילוב עם תאוריות פסיכוביולוגיות- הפרעות פתולוגיות וניאורולגיות, ותאוריות חברתיות הרואות באלימות חלק מלמידה חברתית, שאחראיים על רכישת דפוסי ההתנהגות התוקפניים, כולל אלימות מגדר ואחרות. תאוריות עדכניות יותר מעלות גם את סוגית המודלינג, אופן התנהגות המבוגרים (הורים, מורים, אחרים), והנוער מיישם דפוסי אלה, תוך כדי חיקוי הורים ולמידה מהסביבה, יישום דפוסי שרואה ביומיום ובדיקת הגבולות ותגובת מבוגרים, מסגל או מעצב לעצמו את סולם הערכים שלו⁵.

על רקע תאוריות אלה, ותיקות ועדכניות יותר, יש להביט על תופעת "המכוער", בה ילדים ומתבגרים ללא סיבה ניכרת לעין, מתנהגים באופן פוגעני ואף מרושע כלפי חבריהם ואחרים ברשת. לשם כך יש לאמץ את התובנה שהאלימות היא חלק ממאפייני האנושיות. היא חלק מאתנו כפרט וכחברה מקדמת דנה. עלינו לקבל את התפיסה שהאלימות נטועה כחלק אימננטי בחברה, בתרבות, בפוליטיקה כמו גם במבנה הביולוגי והפסיכולוגי שלנו. היא הרבה פחות נגע חיצוני של החברה והתרבות שפוגמת ומזהמת את התכונה הטבעית הבסיסית של האדם "רודף השלום" ו"טוב מנעוריו". נוכל לראות זאת על רקע הניתוחים של הוגים בתחום, שתהו למשל, מדוע האלימות בארה"ב, של יחידים ושל קבוצות קיצוניות, גדולה בהרבה מבחברות דומות לה במירב המאפיינים של סביבה וכד' כמו בקנדה השכנה ובאירופה⁶. כך גם בהתפרצות אלימות בזמנים שונים, שאיננה ניתנת להסבר על ידי תנאים חיצוניים כמו סביבה ותרבות.. טיעונים המחזקים את הסברה שאלימות נטועה במטען האישי, וריסונה תלוי בגורמים המשפיעים ישירות על כישורי הבקרה והשליטה האישיים כסיבה להתנהגות אלימה, והרבה פחות בגורמים של הסביבה. נוכל לראות זאת גם באופן ישיר במחקרים על תאומים זהים⁷ שגדלו באותם התנאים הסביבתיים ותרבותיים כשרק אחד מהם פונה בגיל ההתבגרות להתנהגות בלתי ראויה בעליל.

4 א. אלימות; [Violence](#), ויקיפדיה

ב. הורוביץ ת. (2000) אלימות כתופעה אנטי-חברתית - תיאוריה ומעשה : סקירת ספרות מקצועית. הוצ' מכון הנרייטה סולד.

5 ציפוני א. (2011) [עיצוב אקלים חינוכי חיובי מונע אלימות](#). עיונים בטכנולוגיה. גליון 12 אוגוסט 2011, אורט ישראל.

6 G. Kane (1996). Violence as a cultural imperative. Boston Sunday Glob, 6 oct 1996

7 Nestler E.J. (2011) Hidden switches in the mind. ScientificAmerican. Volume 305 number 6. Dec 2011. Pg. 57.

לאור זאת, בשיח על אלימות והתנהגות פוגענית, נוטים יותר ויותר לאמץ תאוריות עדכניות שעוסקות בנפש האדם, ופחות בסביבה בה הוא גדל. תאוריות אלה טוענות שכל אחד מאתנו, מאבותינו וצאצאנו באשר הם, מכיל בתוכו אלמנטים שעלולים, ואף באים, לידי ביטוי התנהגותי בדרכים אלימות.

כדי להתמודד באופן יעיל יותר עם האלימות, נוכל לטעון, שההתמודדות עם תופעת האלימות, היא לא לעסוק בסוגיה למה האלימות מתרחשת ומה הגורמים לה, אלא באילו תנאים ניתן להימנע מלממש אותה.⁸

האדם איננו "טוב מנעוריו" באופן הפשטני של המילה, כלומר הוא אינו יצור שלא יודע מהו "רע" ורק החיים, הסביבה והנסיבות מביאות אותו להתנהגות פוגענית. ה"רע" – הפוגענות לסוגיה, הוא חלק בלתי נפרד מההתנהגות האנושית. "הטוב" אצל האדם בחברה אנושית, מתבטא בתפקוד מנגנוני בקרה, שליטה והחלטה אישיים, המובנים בכל אחד מאתנו. באמצעות הטוב קובע האדם מתי, איך, ובאיזו מידה הוא ישלוט או יפעיל אלימות כלפי האחר. מנגנונים אלה מאד שבירים, ועלולים להיפגם בנסיבות מסוימות, ואז נחזה בהתפרצות אלימות. בנוסף למנגנוני הבקרה והשליטה, "הטוב" הנו יכולת ההכלה והקבלה של כל אדם באשר הוא, ואיפוק, הדחקה ואף ריסון גמור של הדחף להגיב או להפעיל אלימות. הטוב הנו לא רק אי הפעלת אלימות, אלא הוא מקטין את האדישות המוסרית לאדם קרוב, כמו גם רחוק, גם כזה שאין עמו כל קשר במובן הרגשי-אישי. אדישות כזו עלולה, וכך זה קורה בפועל, להביא להתנכרות, דה-הומניזציה הרואה באחר חפץ או חי נחות שניתן להשתלט על רכשו ללא נקיפות מצפון, או בהצדקה בטיעון לא מוסרי בעליל. התנהגות כזו עשויה להדביק גם מעגל של צופים ומעודדים, גם אם הם אינם שותפים פסיביים בתחילת הפגיעה, אך עלולים להצטרף בהמשך אם כפוגעים ואם כמעורבים בעצם הידיעה שהם עדים למעשה אלימות חמור כלפי מישהו, והם לא נוקטים שום מהלך משמעותי כדי להפסיקו.

כל אחד נפגש בצורך להפעיל אלימות "מוצדקת" לצורך הגנה עצמית, על מעגל חברתי קרוב ואף על קורבנות חפים מפשע שנתקלים בפגיעה בהם באקראי. כהורים ומחנכים עלינו לקבל שגם בקרב כל אחד מילדינו הרכים ישנה נטיה כלשהי לאלימות, וכדי למנוע התנהגות אלימה עלינו לפעול להעצמת המודעות בקרבם כך, שמימוש נטיות אלה לא יתגשמו, אלא במקרים "מוצדקים" כמו אלה, באופן מבוקר ורציונלי. אך השאלה המוסרית היא – מה היא "אלימות מוצדקת?", כמו הגנה עצמית. זאת כאשר אנו עומדים מול אירועים פוגעניים במיוחד, שנעשים תוך המצאת עילות לא מוסריות, המצדיקות הפעלת אלימות על האחר, שעצם המצאות כאלה היא חלק מתופעת הפעלת האלימות, והוא חלק משמעותי מהאתגר של מיגור התופעה גם של האלימות ברשת. למשל, "הוא התחיל", "הוא עשה לי פעם כך וכך", "הוא משונה/ שונה", "יש ללמד אותו לקח שלא..." "שלא ירים את האף", "מגיע לו" ועוד ממן אלה.

⁸ Pinker S. (2002). The Blank Slate: The Modern Denial of Human Nature. Penguin group (USA). Ch. 17 "Violence" pg. 306-336.
תרגום (מצויין!) לספר: "הלוח החלק" ע"י לוטם ע. מטר הוצאה לאור (2005). פרק 17 "אלימות". עמ' 332.

הפעילויות לחינוך למיגור האלימות מתמקדות איפה ברוב הגדול של אוכלוסיית הצעירים, שהפגמים המוסריים שלהם ניתנים לתיקון באמצעות הסברה וחינוך נאותים. כאן יש מקום חיוני להורים ולמערכת החינוך, ולא להפנות את האנרגיות להאשמת הסביבה, החברה, התקשורת, התרבות וכיו"ב. לא שאין להם מקום בהגברת או הדברת האלימות, אלא נמצא שחלק משמעותי ניתן להיעשות על ידי ההורים ומערכת החינוך, בהתמקדות בפרט ובנורמות קבוצת השתייכות כמפורט בהמשך.

מאפייני האלימות ומקומם במדיה החברתית

כדי למגר את האלימות באמצעות הגברת מודעות אתית, העלאת מחסומים ואמצעי בקרה אישיים המונעים מראש התפרצות אלימה של פוגענות באחר, נציין את מאפייניה המרכזיים המוסכמים על הכל מזה דורות רבים: הובס (הוגה דיעות אנגלי מאה ה-17) טען מה שעד היום לא עודכן משמעותית ונראה שמתווה זה מוסכם על הכל⁹: הגורמים לשימוש באלימות נובעים מ-3 מקורות: תחרות, אי-ביטחון וזחיחות (איפוריה - euphoria), כשהניסוח המקורי מסתמך על ניתוח אלפיים שנה קודם לכן שנעשה על ידי תוקידידס היווני (Thucydides)¹⁰: חמדנות (מצטרף לתחרות), פחד (מצטרף לאי הביטחון) וכבוד (מצטרף לזחיחות) בהתאמה.

נבחן גורמים אלה מתוך מטרה כיצד להקטין את השימוש באלימות בקרב ילדינו ברשת:

הגורם הראשון, תחרות-חמדנות - כמעט ואינו רלוונטי לאלימות ברשת, פרט למקרים של הונאה, הולכת שולל וגניבה, שאינם אופייניים בדרך כלל, להתנהגות פוגענית של ילדים ומתבגרים ברשת. במקרים אלה קל יותר להתמודד ולהנחיל דרכי מניעה, שכן מדובר במוסר ברור ומובנה – "לא תגנוב" "לא תוליך שולל", גם לאטומים ולאדישים מוסרית לרווחת האחר. מקרים אלה אינם המאפיינים המדאיגים של האלימות ברשת, אלא הבט פלילי או משיק לכך, של עברות הונאה ופגיעה באמצעות ברשת, ויש לטפל בהם באמצעות אכיפת החוק, וכללי מניעה ברורים. ניתן להימנע מלהיפגע בפגיעות מסוג אלה ברשת, על ידי התעלמות, לא להצטרף באמצעות "אהבתי"- "Like", להזמנות ברשת מפתות לרווח קל או סיפוק מיידי מכל סוג.

הגורם השני, אי-ביטחון, הגנה מפני אלימות – תקף במידה מסוימת בהקשר אלימות ברשת בכלל המדובר בנקמה על עוול שנעשה או שיעשה בפוטנציה. ככלל, אין משמעות רבה לתקיפה ברשת, שמטרתה המקורית היא להקדים פגיעה פוטנציאלית לשם מניעתה. לכל היותר זהו תירוץ לא מוסרי לפגיעה מהגורם השלישי כאן. הימנעות מפגיעה פוטנציאלית ברשת צריך להיעשות על ידי הגבלות נגישות ברשת של התוקף לקורבן הפוטנציאלי, כמו חסימה מראש והימנעות מכל תגובה.

⁹ הובס ת. (תשל"ג) תרגום י. אור. **לזיתן או החומר, הצורה והשלטון של הקהילה**, הוצ' מגנס. עמ' 115.
¹⁰ Thucydides הנו הוגה, היסטוריון יווני מהמאה ה-5 לפנה"ס שמתאר את המלחמה הפלופונסית בין אתונה וספרטה, תך כדי הרהורים אודות מלחמה, גורמיה וכיו"ב.

הגורם השלישי, זכיחות וגחמנות – הנו **הגורם המרכזי המניע את האלימות ברשת**. במרבית המקרים נמצא שאדישות מוסרית לאחר, אי מודעות ואי הבנה של הכלת האחר, זכיחות, שכרון כח ואבדן ערכים ודרך מוסרית, הם הגורם המרכזי לאלימות המצויה ברשת בקרב הצעירים. ההתמודדות עם מאפיין זה נעשית באמצעות חינוך מתמשך כמפורט בהמשך כאן.

מודעות מוקדמת לסכנות ברשת

חלק ניכר מפעילות "אינטרנט בטוח" שכולל גם "אתיקה ברשת", מוקדש למוגנות לרשת, שהיא חשיפה והזהרה של הילדים והמתבגרים לסכנות המרכזיות, לרווחת המשתמש שברשת. כיום, ראשית 2012, יש לבדוק ולעדכן בהתאם, אם המינון של פעולות אלה מוצדק ויעיל. סקר מקיף ב-25 מדינות אירופה בין ילדים ומתבגרים אראה, שהמודעות לסכנות ברשת ידועות להם גם ללא ההסברה בבתי הספר. החלק המדאיג, בו ילדים נפגשים פנים מול פנים עם אדם שהכירו אותו רק ברשת, ללא שום היכרות אחרת, נובע ברובו המכריע מתוך מודעות ולמרות הסכנה. הם טענו שהם חושבים שזה "מדליק" (fun), ורובם אף נוקטים אמצעי זהירות¹¹. החלק בו נפגעים נובע בעיקר מכאלה שנענים לקשרים בעלי פוטנציאל פוגעני מתוך ידיעה ברורה לפוטנציאל המסוכן לקשרים כאלה, שם מיעוט זניח, ואחרים, מתוך תמימות של ילדים, או היסחפות רגשית, שברגעים הקריטיים הם חסרים בגורם מאזן מצד חברים או גורם מבוגר כהורים או מורים בבית הספר.

מכאן שיש למקד את ההסברה לשם מוגנות ברשת בגילאים צעירים בעיקר, ולהביא למודעות על אפשרויות הבלתי מוגבלות ברשת בהולכת השולל והתחזות, לצד זימון כלים פשוטים לזיהוי מוקדם של קשר ברשת שיש להימנע ממנו מוקדם ככל האפשר, שכולל גם נוכחות כלשהי של מבוגרים. עם כל זאת, לצד המוגנות ברשת יש לפתח את ההסברה הנוגעת בשרשי האלימות של "המכוער" המפורטת להלן.

---

11 Livingstone, S., Haddon, L., Görzig, A., and Ólafsson, K. (2011). Risks and safety on the internet: The perspective of European children. Full Findings. LSE, London: EU Kids Online. www.eukidsonline.net

גורם מרכזי להתפרצות אלימות: נורמות קבוצתיות לקויות

הפעלת אלימות נעוצה בסיבות עמוקות שנדונות בשיח הציבורי-מקצועי זה שנים רבות, ועיקרם פורט כאן למעלה. גורם חדש יחסית בשיח המקצועי, שיותר ויותר נמצא בעל השפעה ניכרת על התנהגות אלימה בהשוואה לגורם התורשתי והסביבתי, הנה תאוריית "חיברות קבוצתי"¹² – **Group Socialization**. תאוריית החברות הקבוצתית מראות שהשפעת ההורים על התפתחות ילדיהם, כולל התנהגותם, בטווח הארוך הינה קטנה בהרבה מהמקובל לחשוב¹². ממצאים מראים שהגורם המשפיע יותר הינו דינמיקת החיברות מחוץ לבית בקבוצות חברים של ילדים ומתבגרים. תהליכים ודינמיקה בתוך הקבוצה החברתית, יוצרים נורמות התנהגות וערכים חברתיים מקומיים, המשפיעים על הפרט. אנו מכירים זאת היטב מחברות צעירים בשכונה, בתנועות נוער ובצבא, שללא מסגרות אכיפה ורתיעה הולמות, נעשים לעיתים מעשים על ידי מיטב הנוער, שאין להם גורמים שניתן לשייך לבית או לחינוך שקבלו. אנו מוצאים זאת בעישון מופרז (נרגילות) למשל, חבלות ברכוש ציבורי, "סחיבות" (שלמעשה הם גניבה לכל דבר ועניין), התנסויות בסמים, ומקרים קיצוניים אך לא זניחים כתקיפה קבוצתית של נשים, אנשים משולי החברה, ואף התנפלות של רבים על עמית בתוך הקבוצה מתוך רשעות לשמה. אם נביט ברשת, נבחין מיד בנורמות קלוקלות דומות, שאיש מבין אלה שמאמץ אותן ומביא אותן לידי ביטוי, אינו חושש מתגובה ממשית של מבוגרים מבית הספר, גורמי החוק וכד', כי אחרת לא היה מעז לעשות זאת.

יותר מכך: הערכים החברתיים המתגבשים בקבוצות וחבורות הצעירים, הם חסינים במידה רבה הרבה יותר מהמקובל בשיח הציבורי-טיפולני להטפות מוסר, איומים בעונשים, הפחדות וכד', אך מצד שני, ניתנים לעיצוב ולשינוי בהתכוונות ופעילות מתאימה היזומה על ידי מערכת החינוך, מחלחלת גם אל ההורים, ובסוף ניתן יהיה לצפות גם להשפעה על השיח הציבורי אודות שלילת התנהגות אלימה הרשת, מעבר להיסטריה ודמוניזציה¹³, וקבלת המציאות השלילית הזאת כי "אין מה לעשות, זאת היא הרשת".

התובנה שיש וניתן לעצב נורמות חברתיות שאינן כוללות התנהגות אלימה גם בקרב חבורות בתלמידים בבתי הספר, היא "נקודת ארכימדס" להשפעה יעילה של החינוך בכתה, הורים ומערכת החינוך על התמודדות ומניעה של התנהגות אלימה, גם תופעת האלימות ברשת.

12 a. Harris J.R., (1995) [Where Is the Child's Environment? A Group Socialization Theory of Development](#): Psychological Review 1995, Vol. 102, No. 3, 458-489.

b. Levine J.M. and Moreland R. (1994) Group socialization: theory and research. European Review of Social Psychology (1994) Volume: 5, Issue: 1, Publisher: Wiley., Pages: 305-336

¹³ רותם א. ועידית א. (2010) [פאניקת הפייסבוק-הסכנות ברשת – זה לא מה שחשבתם](#). מיזם "מתקוונים לאתיקה".

דרכי התמודדות ומניעה של אלימות במדיה חברתית

על סמך מתווה התאוריות שהוצגו למעלה, לשם התמודדות באלימות ברשת, יש להתמקד בגורם המרכזי בחיי הצעיר, שהוא החיברות, אתן נורמות ההתנהגות של קבוצת השתיכות של הצעירים שתביא לתוצאות המובהקות ביותר. לצד זה יש להבין שלא ניתן לשנות נורמות קבוצתיות ללא התיחסות גם לפרט, לכל אחד ואחד, לסולם ערכים, מודעות והתחשבות, סילוק האדישות המוסרית, וודאי הצורך ואף ההנאה בלפגוע ולהשפיל את האחר. להלן מספר פעולות המשפיעות ישירות על הפרט, ועל הקבוצה והנורמות המתפתחות בה, שמעצבות בסופו של יום את התנהגות הפרטים בתוכה.

הפעילות	פרוט	גופים רלוונטיים
1. הקטנת אדישות מוסרית	הדרך החינוכית ארוכת הטווח והיעילה ביותר, להשפיע על נורמות של חברות בהן מצויים הילדים והמתבגרים היא העלאת המודעות האתית של הפרט, שבעקיפין ישפיעו על הנורמות של החברות בבית הספר ובמדיה החברתית. ככלל מדובר בהקטנת האדישות המוסרית כלפי האחר, שהוא העלאת המודעות של זכות שווה וערך אנושי שווה לכל אדם באשר הוא. לשם כך ניתן לנקוט בטקטיקות של שיח לאורך השנה, כשיח חינוכי שגור ומשחק והדמיית מצבים. עיבוד הרגשות במצב כזה, מביא למודעות והקטנת האדישות המוסרית, ולהגברת המחסום הרגשי-קוגניטיבי המונע בפועל פגיעה באחר גם ברשת. דרך זו מסתמנת כיעילה ביותר להפחתת התופעה, הרבה יותר מהזהרות ועונשים בפועל, כי מדובר בחיסול הגורם להתנהגות אלימה לאורך זמן, ולא לחסימתה מעל פני השטח בלבד.	מחנכים, מורי מקצוע – בית הספר הורים
2. התמקדות במקרים נפוצים ומוכרים ופחות באירועי קיצון	יש בהחלט להביא כללי הסברה של "אל תעשה" ו-"היזהר" גם מארועים קיצוניים ומפחידים, שסבירותם נמוכה מאד, אך לא להגזים במינון שלהם. אירועים קיצוניים ונדירים, שנובעים מסטיות בולטות מהנורמה האנושית המקובלת, אינם נקלטים כמציאותיים עם כל חומרתם, כי אין הם חלק מחיי הצעיר המתבגר. לעומת זאת נכון יותר להתמקד במקרים הקרובים למציאות הצעיר ומוכרים לו, בהם האלימות מתרחשת באירועים ונסיבות מוכרים, וקל יחסית למגר אותם בהתייחסות מתאימה.	בית הספר: מחנכים, מורי מקצוע בשגרת הלמידה הורים גופי ייעוץ מקצועיים.
3. הבניית שליטה על הרגשות	נקיטת אמצעים וטקטיקות חינוכיות להביא לכלל מודעות הבניית שליטה על רגשות. הכרה ושימוש בצידוק מוסרי המבדיל בין פגיעה לשמה ולאלימות מגיבה שבה לשם הגנה. לשם כך יש לפתח כלים ואמצעים חינוכיים המופעלים תדיר בפעילות החינוכית השוטפת, לאו דוקא בפעילות ייעודית לשם כך.	בעיקר בית הספר: מחנכים, מורי מקצוע בשגרת הלמידה

<p>בעיקר בית הספר: מחנכים, מורי מקצוע בשגרת הלמידה</p>	<p>כפי שהראנו כאן, חלק מהתנהגות אלימה נובע מתחושת אי ביטחון שחש הילד /המתבגר בקבוצת ההשתייכות. על בית הספר להביא להגברת הביטחון, האימון והאמפטיה בין חברי קבוצת ההשתייכות, הכתה/ עמיתים נוספים בה. העלאת ערך החברות, אמפטיה והתחשבות בזולת בבית הספר, אמורה להביא להפחתה דרסטית של חשדות וחששות בקרב הקבוצה, שמביאה אלימות אקראית במדיה החברתית, מתוך זחיחות, שיכרון כח, אטימות רגשית ורוע לב בקרב ילדי בית הספר. הגברת הביטחון בקבוצה, ואי-לגיטימציה לכל פגיעה בפרט מתוכה, מכל סיבה שהיא, מביאה למודעות של אי אלימות גם באחר, שמחוץ לקבוצה.</p>	<p>4. הגברת הביטחון, האימון והאמפטיה בקבוצת ההשתייכות</p>
<p>בעיקר מחנכים, מורי מקצוע – בית הספר</p>	<p>פגיעה והפעלת אלימות על אחר באמצעים מקוונים, נעשית במגוון גדול של כלים ואמצעים. יש להכיר ולהביא למודעות את הפוטנציאל ההרסני של כלים כמו SMS, מצלמה, סטטוס בדף קבוצתי/אישי, לצד ההבטים החיוביים שניתן לממש באמצעותם להשגת ועשיית טוב. קונקרטי, מדובר באמצעים וכלים שמעמידה הרשת בקצות האצבעות לכל אחד, שניתן בקלות להפכם לנשק ולכלי לשם פגיעה באחר. לשם כך על ההורים והמורים להכיר היטב את המדיה החברתית והכלים הנוספים, בהם משתמשים הילדים והמתבגרים בכל עת, ולדעת גם אפשרויות להגיב, למנוע, להנחות ולפעול.</p>	<p>5. הכרת כלים ואמצעים לפגיעה</p>
<p>בית הספר הורים שיתוף גורמי חוק במידת הצורך</p>	<p>לצד חינוך והסברה, העלאת מודעות בכל דרך, יש להפעיל וליישם מערכת כללים נחושה של אכיפה, המסתמכת על החוק הקיים, אך לא רק הוא. מערכת זאת צריכה לשדר אפס סובלנות ונחישות, לצד הבנה והתחשבות על פי הקשר (ראה להלן).</p>	<p>6. כללי התנהגות מחייבים כולל החוק</p>
<p>בית הספר הורים</p>	<p>מניעה, אכיפה וחינוך למניעת אלימות, אינה יכולה להתממש כראוי רק עם הסברה/חינוך. אי-תגובה מכל סיבה למעשה חמור של פוגע, משדרת רפיון שהתוצאה היא היעדר מסגרת אכיפה ידועה וברורה, ועמימות, ומזמינה עוד התנהגות פוגענית, כשידוע לפוגעים שהתגובה לכך תהיה, אם תהיה, פושרת ולא משמעותית. באמצע, בין ה"חינוך" לבין אכיפה נוקשה של כללים וחוקים נוקשים, יש להפעיל שכלל ישר והוגנות לכל מקרה ומקרה, לשקול היטב את מטרת יישום ענישה ומידת חומרתה. אין עדיין תחליף הולם למניעה שלא על ידי אכיפה ברורה ומוסכמת ובהירה, אך יש לעשות זאת יד ביד עם הפעלת שכלל ישר של ההקשר המקומי, והתחשבות בזכויות הפרט, במקרה כאן של הצעיר הפוגע. על סמך הניסיון המצטבר במקרים אלה, מדובר על הצורך להפעיל שכלל ישר, והבנת המקרה לשורשיו, כדי להתאים עונש מידתי על חומרת המעשה ופרופיל הפוגע.</p>	<p>7. שכל ישר ומודעות מוסרית גם לזכויות הפרט הפוגע</p>

המפורט כאן למעלה, הנו דרכי הסברה וחינוך בדרך כלל, מתוך הבנה שיש לשנות ולעצב נורמות קבוצתיות מקובלות בחבורות בבית הספר שניתן לראות בהם פעולות מניעה. לצד אלה, ישנם אמצעי תגובה ניאומים לארוע שכבר קרה, למרות החינוך וההסברה. דרכים אלה הם מחוץ למסגרת המאמר, וניתן למצוא פירוט שלהם עבור הצעיר הנפגע, ההורים ובית הספר במקורות ייעודיים לכך כמו מיזם "מתקונים לאתיקה"¹⁴ ואחרים. ■

14 אבני ע. ורותם א. (2011) מיזם [מתקונים לאתיקה](#), מדור "[פגיעה מקוונת](#)".